

DARIA LAZIĆ

*(J)eg snakker/talar norsk. – Kako govore i pišu Norvežani?*¹

Norveška ima više službenih imena, što odražava jezičnu situaciju u toj zemlji. Osim norveškoga, status službenoga jezika ima i samski (laponski) jezik, kojim govori autohtono stanovništvo, koje tradicionalno nastanjuje središnje i sjeverne dijelove Norveške i susjednih zemalja. Postoje i dvije norveške inačice njezina imena: *Norge* i *Noreg*, koje pripadaju dvjema inačicama pisanoga norveškog jezika koje u Norveškoj imaju ravnopravan status standardnoga jezika. Te se inačice zovu *bokmål* ('jezik knjiga, književni jezik') i *nynorsk* ('novi norveški'). *Bokmål* je sličniji danskomu, a *nynorsk* je oblikovan na temelju norveških dijalekata. Nijedan od njih nije posve ujednačen, u objema inačicama dopuštene su određene dvostrukosti i odstupanja.

U govoru su razlike još veće te se današnji norveški jezik može poprilično razlikovati s obzirom na područje na kojemu se upotrebljava. Ne postoji jedinstven standardni izgovor koji bi vrijedio za područje cijele Norveške i koji bi trebalo upotrebljavati u službenim prigodama, u školstvu, u nacionalnim medijima i slično. Dijalekti čine važan dio jezičnoga identiteta Norvežana, koji se njima služe i u službenim i u neslužbenim prilikama, na lokalnoj i na nacionalnoj razini. U cilju međusobnoga razumijevanja do određene prilagodbe ipak može doći, no ni tada nije riječ o standardu koji vrijedi za područje cijele zemlje, nego o nekoj vrsti regionalnih standarda ili regiolekata, o ujednačivanju jezičnih obilježja na kojemu većem području, obično pod utjecajem govora u većim gradovima.

Bokmål i nynorsk nekad i danas

Današnja dva pisana standarda imaju začetak u društveno-političkim promjenama u prvoj polovici 19. stoljeća. Norveška je od druge polovice 14. stoljeća bila u uniji s Danskom, iz koje je izišla 1814., nakon što se Danska u napoleonskim ratovima našla na gubitničkoj strani te je morala ustupiti Norvešku Švedskoj. Za vrijeme višestoljetne unije s Danskom u Norveškoj se u pisanoj komunikaciji rabio danski te se nakon raspada unije postavilo pitanje službenoga pisanog jezika. Nakon izlaska iz unije s Danskom Norveška je ušla u uniju sa Švedskom, u kojoj je ostala do početka 20. stoljeća. Šveđani se nisu osobito zanimali za jezičnu situaciju u Norveškoj niti su joj nastojali nametnuti svoj jezik, a u Norveškoj su jačale težnje za stvaranjem vlastitoga nacionalnog jezika. Bilo je to vrijeme romantizma, kad se isticala veza jezika i nacije, a postojali su i drugi argumenti za izgradnju norveškoga jezika – pisani jezik koji bi bio bliži govornomu olakšao bi širenje pismenosti u narodu te sudjelovanje većega broja ljudi u društvenome i političkome

¹ Ovaj je rad izrađen u okviru projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*, koji se provodi u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

životu. Postojala su različita mišljenja o tome kako bi taj jezik trebao izgledati, na kojemu bi se govornome idiomu trebao temeljiti. U vrijeme unije s Danskom u Norveškoj su se s jedne strane govorili norveški dijalekti, koji su se razlikovali u različitim dijelovima zemlje. Njima se služila većina stanovništva, puk koji se uglavnom sastojao od seljaka i ribara. S druge strane, u gradovima se postupno oblikovao govor obrazovane elite koju su činili službenici, trgovci, akademski građani i slično, a koji je bio mješavina tada prestižnoga danskoga i norveškoga, odlikovao ga je velik udio danskih riječi i oblika koji su se izgovarali na norveški način. Kad je trebalo odabrati govorni idiom koji će činiti osnovu za pisani standard, jezično pitanje imalo je izraženu društvenu sastavnicu – za sobom je povlačilo pitanje koja će društvena skupina smjeti pisati kao što govori, što je dovelo do podijeljenih mišljenja i sukoba među društvenim skupinama koje su se zalagale za svoje interese. Izbor se već u 19. stoljeću sveo na dvije skupine govora – gradski govor te zapadnonorveške dijalekte. Razvoj je tekao tako da su se na tim dvjema osnovama počeli graditi zasebni pisani standardi, preteče današnjega *bokmåla* i *nynorska*. Za nastanak *bokmåla* bio je važan rad profesora i jezikoslovca Knuda Knudsen, koji se zalagao za postupno „ponorveživanje” pisanoga danskog jezika, koji se stoljećima rabio u Norveškoj, njegovo približavanje norveškomu izgovoru te zamjenjivanje danskih oblika i riječi norveškima. Na taj način nastao je pisani jezik koji je bio blizak onomu koji se govorio u norveškim građanskim krugovima. S druge strane, za stvaranje *nynorska* bio je zaslužan jezikoslovac Ivar Aasen. On je smatrao da bi pisani jezik trebao biti blizak jeziku kojim govori narod, običan puk, dakle norveškim dijalektima koji su se razvili iz staronorveškoga neovisno o danskome. Nakon što je nekoliko godina putovao po Norveškoj i skupljao dijalektni materijal, sredinom 19. stoljeća izdao je gramatiku, rječnik i zbirku tekstova, u kojima je predstavio i opisao pisani jezik utemeljen na norveškim dijalektima, u prvome redu onima koji su se govorili na jugozapadu Norveške, odakle je i sam bio podrijetlom.

Obje su pisane inačice do danas prošle nekoliko reformi te su obje imale svoje zagovornike i književnike koji su na njima pisali svoja djela i tako doprinosili njihovu razvoju. Dok su jedni vrijednost *nynorska* vidjeli u vezi s izvornim norveškim govorima, drugi su isticali povezanost *bokmåla* s europskom građanskom kulturom. 20. stoljeće na jezičnome planu obilježili su jezični sukobi, zalaganje intelektualaca i šire javnosti za prevlast jednoga ili drugoga standarda te nastojanja države da problem riješi njihovim ujedinjavanjem. Iako se od toga naposljetku odustalo, u cilju ujedinjavanja u oba su standarda uvedeni određeni varijantni oblici, od kojih su se neki zadržali do danas. Tako, primjerice, u *nynorsku* postoje tri gramatička roda, a u *bokmålu* se mogu razlikovati dva, kao u danskome, ili tri, kao u *nynorsku* i nekim norveškim dijalektima. Imenice kao što su *sol* ‘sunce’, *bok* ‘knjiga’, *kvinne* ‘žena’ u *nynorsku* su ženskoga roda, a u *bokmålu* mogu biti ženskoga ili muškoga roda (odnosno „zajedničkoga” muško-ženskog roda) te im se s obzirom na to neki oblici mogu razlikovati. Dvoglasni su češći u *nynorsku*, no neke riječi koje u *nynorsku* sadržavaju dvoglas, u *bokmålu* mogu imati oblik s dvoglasom ili bez njega (npr. u *nynorsku*: *bein* ‘kost; noga’, *røyk* ‘dim’; u *bokmålu*: *bein/ben*, *røyk/røk*).

Danas su i *bokmål* i *nynorsk* službeni pisani jezici u Norveškoj. Jezični sukob doveo je do većega prihvaćanja razlika i varijantnih oblika u jezičnoj uporabi nego u mnogim drugim jezicima. Dva standarda djelomično se razlikuju na pravopisnoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini, no unatoč tomu veoma su slična i međusobno razumljiva. Dok je *bokmål* u pismu sličniji danskomu, na čijoj je osnovi nastao, *nynorsk* ima neke sličnosti s, primjerice, islandskim, koji se zbog svoje izoliranosti manje mijenjao pod utjecajem drugih jezika, ali i sa švedskim. To oslikavaju sljedeće rečenice, koje znače 'Ja dolazim iz Norveške. Ja govorim norveški.':

bokmål: Jeg kommer fra Norge. Jeg snakker norsk.
nynorsk: Eg kjem frå Noreg. Eg talar (snakkar) norsk.
danski: Jeg kommer fra Norge. Jeg taler norsk.
švedski: Jag kommer från Norge. Jag talar norska.
islandski: Ég kem fra Noregi. Ég tala norsku.

Najlakše je pogoditi o kojoj je inačici riječ promotri li se osobna zamjenica u prvome licu jednine, koja na *bokmålu* glasi *jeg*, a na *nynorsku* *eg*.

Obje službene pisane inačice norveškoga upotrebljavaju se u javnim djelatnostima, u obrazovanju, u službenim prigodama i slično te se govornici, primjerice, u komunikaciji s državnim organima mogu koristiti bilo kojom inačicom i na istoj dobiti odgovor. Iako se škole opredjeljuju za jedan od njih, učenici tijekom školovanja trebaju usvojiti osnove obaju standarda. U stvarnosti je *bokmål* ipak mnogo zastupljeniji te se mnogo češće rabi u privatnoj komunikaciji i u medijima, dok se udio govornika koji su *nynorsk* odabrali kao osnovni jezik na kojemu se izražavaju procjenjuje na 10 – 15 % te je njihov broj danas u opadanju. Odabir jezika može ovisiti o dijelu zemlje te je *nynorsk* popularniji u dijelovima čiji su mu dijalekti bliži, poput jugozapadnoga dijela Norveške. Osim toga, odabir može biti motiviran i osobnim, ideološkim razlozima. *Bokmål* je također inačica koju najčešće uče neizvorni govornici.

Iako njime piše manjina govornika, *nynorsk* je kao jedan od službenih pisanih standarda zakonski zaštićen – primjerice, propisano je da udžbenici moraju biti dostupni na objema inačicama te da u državnim medijima najmanje 25 % sadržaja treba biti na *nynorsku*. Državni organi čiji se djelokrug tiče cijeloga prostora Norveške također u službenoj komunikaciji trebaju upotrebljavati obje inačice tako da nijedna ne bude zastupljena s udjelom manjim od 25 %. Administrativne jedinice nižih razina, županije i općine, mogu se opredijeliti za jedan od standarda kao osnovni za svoju djelatnost ili ostati jezično neutralne. Prema podacima Norveškoga vijeća za jezik (*Språkrådet*) za 2020. godinu *nynorsk* je za svoju djelatnost odabralo 25 % općina, *bokmål* 33 %, a ostale su bile neutralne. Općine odlučuju i o jeziku koji će se rabiti u školama na njihovu području, no ako se nađe 10 ili više učenika koji žele nastavu na drugome standardu, to im se mora omogućiti. U 2020. godini nešto manje od 12 % učenika osnovne škole pohađalo je nastavu na *nynorsku*.

Iako doba jezičnih sukoba pripada prošlosti, za očuvanje ravnopravnosti dvaju standarda te jačanje uloge *nynorska* u društvu potreban je angažman i potpora države, ali i građana. Mišljenja o postojanju dvaju pisanih standarda i dalje su podijeljena. Dok neki sustav smatraju skupim i neodrživim, drugi promiču uporabu *nynorska* kao norveške jezične baštine. Jedna od udruga okupljenih oko toga cilja prošle je godine dospjela u medije zbog izjave da bi norveški kralj u svojim govorima trebao upotrebljavati *nynorsk*. Odgovor dvora glasio je da na svojim mrežnim stranicama nastoje četvrtinu sadržaja objavljivati na *nynorsku*, no dijalekt kojim članovi kraljevske obitelji govore bliži je *bokmål*, pa je to i jezik kraljevih govora.

Norveški na mreži

Iako najopsežniji trenutačno dostupan mrežni norveški rječnik, rječnik Norveške akademije *Det Norske Akademis ordbok* (<https://naob.no>), opisuje samo njegovu inačicu *bokmål*, na mreži se nalaze i brojni izvori za *nynorsk* ili oni koji obuhvaćaju oba standarda. Među njima se ističu rječnici *Bokmålsordboka* i *Nynorskordboka*, koji su dostupni na portalu <https://ordbokene.no>. Portal omogućuje zasebno ili usporedno pretraživanje dvaju rječnika. Usporedno je pretraživanje zanimljivo jer pruža uvid u razlike između dviju inačica norveškoga (1. slika). Obrada obuhvaća, među ostalim, morfološke oblike, etimologiju, značenja i kraće primjere uporabe. Rječnici su izvorno objavljeni kao tiskani, a od 1994. dostupni su na mreži.

ordbokene.no MENY ☰

Ordbøkene

Bokmålsordboka og Nynorskordboka

Q mandag | måndag X BEGGE ORDBØKENE ▾

Søk i bøyde former Fritekstsøkalle ordklasser ▾

BOOKMÅLSORDBOKA

mandag

SUBSTANTIV *hankjønn* SKJUL BØYNING ●

entall		flertall	
<i>ubestemt form</i>	<i>bestemt form</i>	<i>ubestemt form</i>	<i>bestemt form</i>
en mandag	mandagen	mandager	mandagene

OPPHAV norrønt *mánadagr*; etter latin *dies lunae* 'månens dag'

BETYDNING OG BRUK
første dag i uka

Eksempel
1. mai faller på en mandag
mandag 4. august
det er møte (annen)hver mandag
mandag etter jul

NYNORSKORDBOKA

måndag

SUBSTANTIV *hankjønn* SKJUL BØYNING ●

eintal		fleirtal	
<i>ubunden form</i>	<i>bunden form</i>	<i>ubunden form</i>	<i>bunden form</i>
ein måndag	måndagen	måndagar	måndagane

OPPHAV norrønt *mánadagr*, eigenleg 'månedag' etter, latin *dies lunae*; etter gresk

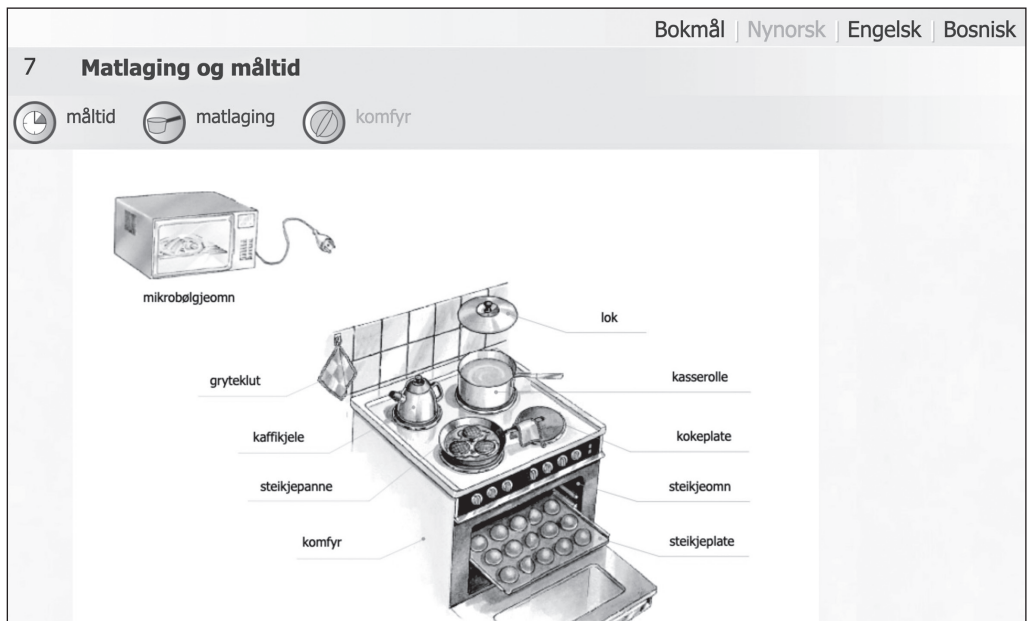
TYDING OG BRUK
no: første dagen i veka
før 1973: andre dagen i veka

Døme
blåmåndag
på måndag er det kvardag att

1. slika: Usporedno pretraživanje riječi *mandag/måndag* 'ponedjeljak' u rječnicima dvaju norveških standarda

Trenutačno je u tijeku projekt njihova opsežnoga posuvremenjivanja i dopunjavanja, u okviru kojega je 26. siječnja 2022. objavljen novi, suvremeniji rječnički portal. Iako je riječ o dvama zasebnim rječnicima, od kojih je rječnik *bokmåla* nešto manji (65 000 natuknica prema 90 000 natuknica u rječniku *nynorska*), nakon dorade, koja je u tijeku, oba bi rječnika trebala sadržavati oko 100 000 natuknica. Osim toga, sadržaj dvaju rječnika trebao bi se u većoj mjeri podudarati kako bi bilo lakše uočiti razlike između dvaju standarda. Za razvoj rječnika danas je zaduženo Sveučilište u Bergenu te Norveško vijeće za jezik.

Rječnici namijenjeni doseljenicima u Norvešku izrađeni u okviru projekta *Lexin* također obuhvaćaju oba standarda. Na rječničkome portalu (<https://lexin.oslomet.no>) nalaze se jednojezični rječnik *bokmåla*, jednojezični rječnik *nynorska* te njihovi prijevodi na niz jezika koji su zastupljeni među doseljenicima. Hrvatski trenutačno nije među njima, no postoje norveško-engleski rječnici. Osim toga, rječnici *bokmåla* i *nynorska* mogu se pretraživati i usporedno kao dvojezični rječnik. Budući da se sadržajno podudaraju, isti podatci poput morfoloških oblika, primjera uporabe, složenica i slično prikazat će se za oba standarda, pa je lako uočiti sličnosti i razlike. Na portalu se nalazi i slikovni rječnik, koji sadržava slikovne prikaze nekih svakodnevnih tema s pripadajućim vokabularom, također dostupne u različitim jezičnim kombinacijama (2. slika).

2. slika: Slikovni prikaz teme *Priprema brane i obroci* na rječničkome portalu *Lexin* s mogućnošću odabira *bokmåla*, *nynorska*, engleskoga ili bošnjačkoga za prikaz teksta

Osim navedenih rječnika na mreži postoje i brojni drugi izvori za *bokmål*, *nynorsk* te norveške dijalekte, kao što su rječnici, gramatike, korpusi – velike računalno pretražive zbirke tekstova – i tako dalje. Zanimljivo je spomenuti i mrežnu zbirku norveških bajka i narodnih priča (<https://lesekroken.no>) dostupnih na 22 jezika, među kojima su i *bokmål*, *nynorsk* i samski (laponski) jezik. Zbirci se može pristupiti s pomoću članskih računara u norveškim knjižnicama, a ona može, među ostalim, pomoći djeci i odraslima pri učenju jezika. Za učenje jezika zanimljiva je i mrežna platforma CALST (<https://www.ntnu.edu/isl/calst>), koja se razvija na Norveškome sveučilištu za prirodne znanosti i tehnologiju (NTNU), a namijenjena je usvajanju norveškoga izgovora. Platforma sadržava vježbe koje se generiraju s obzirom na materinski jezik korisnika, a trenutno se može vježbati izgovor sedam norveških dijalekata i engleskoga (3. slika).

The image shows the CALST interface. The top part is titled 'Beginner > Lesson 1 > Countries and continents' and 'Listen & Click'. It features a play button and four selection boxes: 'Africa' (map of Africa), 'Great Britain' (UK flag), 'Germany' (German flag), and 'Norway' (Norwegian flag). Below this, it says 'Lesson 1 > > > final' and 'Listen & Click 1' with another play button. At the bottom, there are three buttons: 'kart', 'or', and 'katt'.

3. slika: Mrežna platforma za vježbanje norveškoga izgovora CALST; za vježbu je odabran dijalekt grada Trondheima